

Sågbacken på 1950-talet.

År 1788 byggdes en ny stångjärnshammarsmedja, Nyhammaren, vid Mutta fors i Kimo å mellan Övre bruket i Kyroboas och Nedre bruket. Platsen kom av den anledningen att kallas Mellanbruket.

Senare inne på 1900-talet, när man i huvudsak bedrev sågverksamhet vid den forna hammarsmedjan, kallades Mellanbruket allmänt till Sågbacken. Stångjärnssmidet upphörde år 1814 och hammarbyggnaden kom därefter att inhysa en kvarn. Efter att bruket fått nya ägare år 1894 inrättade man en ny såg- och kvarn i byggnaden. Kvarnen avvecklades på 1920-talet, men sågen utbyggdes i flera omgångar och området kring sågen kom så småningom till användning för virkesupplag m.m. År 1929 byggdes ett suggaskraftverk på Sågbacken som drevs med träavfall från sågen. Kraftverket var i drift till år 1957 och skrotades år 1961. All verksamhet på Sågbacken avvecklades år 1962 när en ny ägare till Kimo Bruk, Oy Keppo Ab, startade pälsdjursfamning på området.

På en karta uppgjord år 1951 och två flygfotografier tagna 1953 ser man hur Sågbacken eller Mellanbruket såg ut på 1950-talet ända in på 1960-talet, före man började bygga pälsdjursanläggningarna på området.

Kortfattad beskrivning av de byggnader och anläggningar som fanns på Mellanbruket på 1950-talet. Numreringen på kartan anger platsen där de beskrivna objekten fanns:

1. **Sågen:** Uppförd på stenväggarna av stångjärnshammarsmedjan från år 1788. I byggnaden fanns en sågram, en kantbänk och en hyvelmaskin. I byggnaden fanns även slipstenar, smärgelmaskiner, spånfläktar o.s.v. Från år 1957 fanns i byggnaden också ett litet vattenkraftverk. Sågtimrets väg från lagringsplatsen till sågat virke i brädgården gick ungefär till enl. följande förenklade beskrivning: Sågstockarna som körts till lagringsplatsen, rullades ner i dammbassängen för att blötläggas. Detta gjordes för att sågningen då gick lättare att genomföra när stockarna var våta. Det blötlagda sågtimret drogs sedan upp från dammbassängen med hjälp en motordragen kätting in i sågbyggnaden, där stockarna i sågramen och i kantbänken sedan sågades till virke i olika dimensioner. Det nysågade virket kördes därefter på vagnar längs en smalspårig järnväg (spårvidd 60 cm) till brädgården på östra sidan av ån, där virket sedan staplades upp för att torka. Bruket sålde merparten av virket från sågen till kunder inom landet och även på export. I rätt stor omfattning sågades stockar även åt enskilda skogsägare.
2. **Sågspånhögarna:** Två kraftiga fläktar blåste sågspånen från sågramen och kantbänken i två rörledning till spånhögarna utanför sågen. Rörledningarna var förlagda i stolpar på ca. 5-6 m höjd ovan marken. Sågspån fick man gratis hämta från spånhögarna och ofta såg man folk, från både när och fjärran, lasta sågspån på häst- och traktorkärror eller lastbilar. Kutterspånen från hyvelmaskinen blåstes med en egen fläkt och transportrör till ett lagerutrymme i sågbyggnadens vindsvåning. Kutterspånen såldes till kunder som använde den till isolering i väggar o.s.v.
3. **Virkesmagasinet:** I virkesmagasinet förvarades virke som skulle hyvlas till spontade golv- eller takbräder, golv-, taklister o.s.v. I byggnaden lagrades även hyvlat virke. Transporter mellan magasinet och sågen gjordes på en smalspårig järnväg.

4. **Oljelagret:** Oljelagret var ett litet skjul avbalkat med en mellanvägg i två delar, i den ena delen förvarades smörjoljor, lagerfett o. dyl., i den andra delen fanns ett utedass.
5. **Spånhuset:** I spånhuset lagrades den sågspån som skulle användas till bränsle i sug-gaskraftverket. Spånen blåstes i en rörledning från sågen till spånhuset.
6. **Suggaskraftverket:** I denna byggnad murad i cementtegel fanns suggaskraftverket som drevs med träavfall från sågen. I folkmun kallades anläggningen till Dunkarin på grund av ljudet när den var i gång. I närområdet kring kraftverket dumpades den tjära som bildades som en biprodukt när kraftverket var i drift.
7. **Suggaskraftverkets vedupplag:** Träavfall, kapat i ca. 1meters längder, transporterades vanligen med häst och kärra från sågen till upplagsplatsen, där det sedan staplades i långa vedtravar.
8. **Vattenledningsbrunn:** Vattnet till denna brunn kom från sågdammen via en rörledning. Från brunnen pumpades vattnet vidare upp till en bassäng i suggaskraftverkets vindsvåning med två pumpar som fanns inne i kraftverket. Vattnet användes till kylningen av suggasmotorn och till gasreningen. Det använda vattnet leddes via en grovreningsbassäng och avloppsledning tillbaka till Kimo å.
9. **Redskapslider:** I lidret förvarades arbetsredskap, tegelgjutformar, kärror o.s.v.
10. **Stockhuset:** I denna byggnad förvarades maskiner, arbetsredskap, rör, slangar m.m. Under krigstiden på 1940-talet gjordes i byggnaden splintved till bilarnas gengasaggregat.
11. **Kontbastun:** Denna byggnad bestod av en timrad rökbastu och en tillbyggnad uppförd av bräder. I kontbastun torkades ben från slaktade djur innan de skulle malas till benmjöl i kvarnen, som fanns i sågbyggnaden ännu på 1920-talet. Kontbastun var rätt förfallen och den revs i mitten på 1950-talet.
12. **Stolpupplaget:** Brukets elverk hade stolplagret på detta ställe. Stolplagret var av tillfällig karaktär och hade ett enkelt tak byggt på stolpar. Väggar saknades.
13. **Kolmileplatsen:** Kolmilor anlades på denna plats och träavfall från sågen användes som råmaterial till det smideskol som man fick från milan. Man kolade en mila när brukets förråd av smideskol behövdes fyllas på.

Efter att pälsdjursfarmningen etablerats på Mellanbruket år 1962 kom hela området att genomgå stora förändringar, varvid flera byggnader revs och nya byggdes i stället för pälsdjursnäringens behov. I dag finns bara tre byggnader kvar av de som fanns på 1950-talet: Sågen som i dag är ett museum. En utbyggnad från sågbyggnadens norra gavel revs på 1960-talet. Stockhuset används ännu i dag som förvarings- och lagerutrymme. Suggaskraftverkshuset ingår som en del i det byggnadskomplex där Riitan-Herkku i dag bedriver en del av sin verksamhet. På området där brädgården funnits byggdes en farm med flera rader minkhus. I början på 1970-talet flyttades landsvägen bort ifrån området.

Oravais den 10 februari 2011

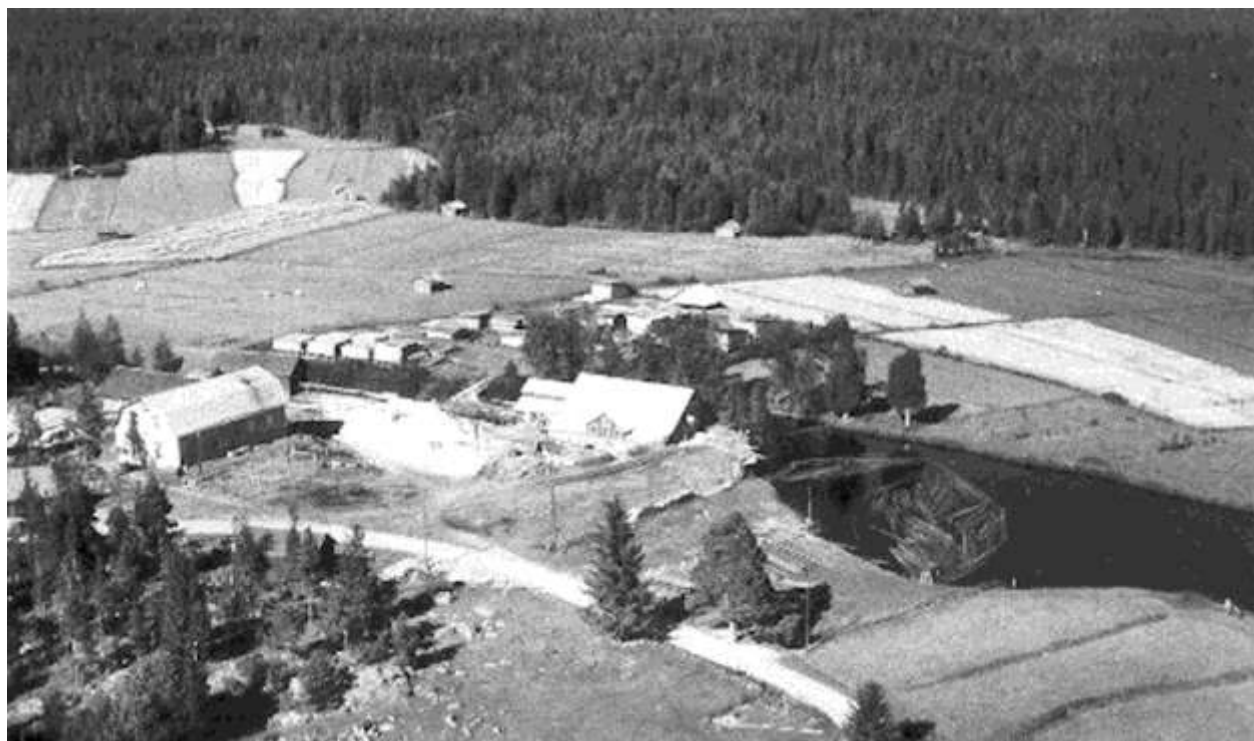
Bertil Holmlund

Källmaterial: Kimo Bruks arkiv. KWH-koncernen Oravaisfabrik.

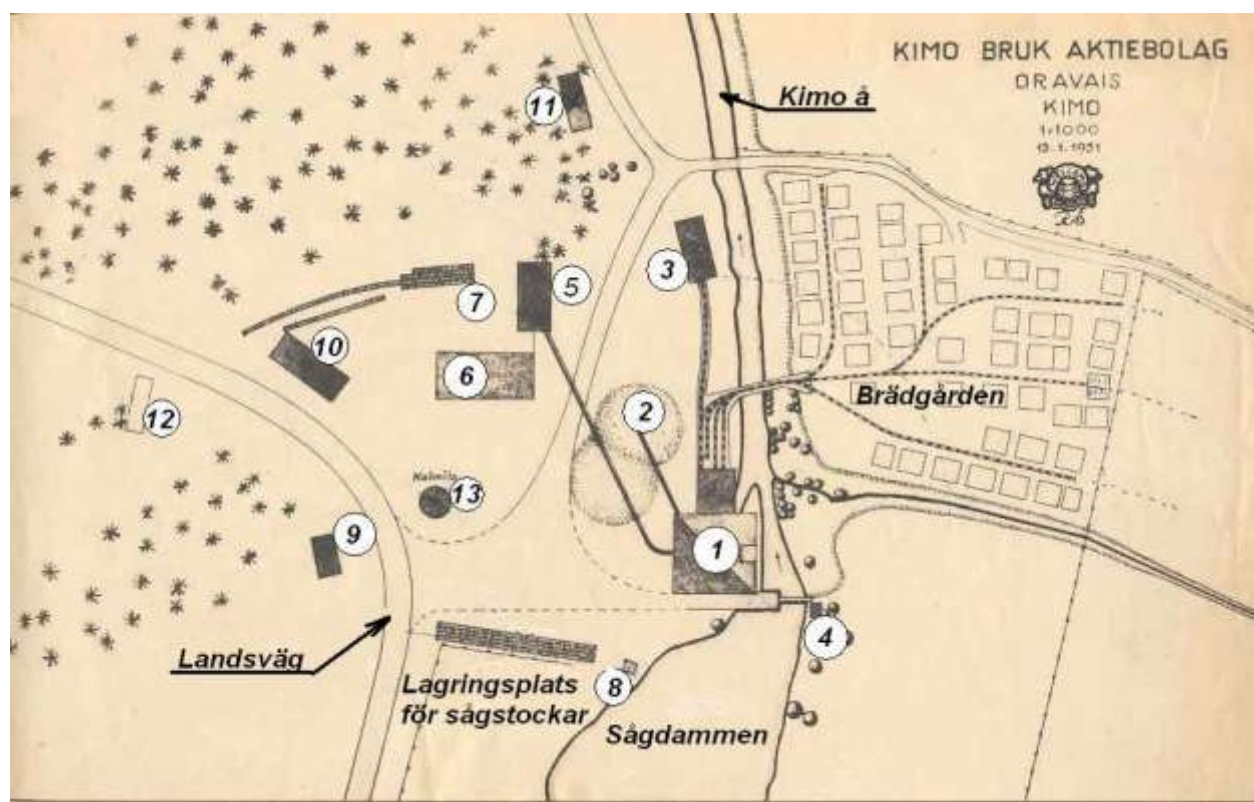
Karta över Sågbacken från 1951. Kopierad från Kimo Bruks arkivmaterial.

Flygfoto från år 1953 över sågen och suggaskraftverket. Kopierad från Kimo Bruks arkivmaterial.

Flygfoto från år 1953 över Sågbacken. Kopierad från Kimo Bruks arkivmaterial

Karta över Sågbacken från 1951. Kopierad från Kimo Bruks arkivmaterial.

Den nutida Sågbacken domineras av denna stora byggnad, där ett företag, Riitan Herkku, i dag driver en livsmedelsfabrik . Byggnaden har byggts till flera gånger, gaveln i vänstra borte hörnet med mansardtaket är den del av byggnaden där suggaskraftverket en gång fanns. Inom det område som byggnaden upptar, fanns på 1950-talet suggaskraftverket, spånhuset, sågspånshögarna och kolmileplatsen. Sågverksbyggnaden syns till höger i bild. Foto: Bertil Holmlund 2 juni 2011.